

- Vi har det helt fint

Øystein Helmikstøl
journalist i Psykologtidsskriftet

Paul S. Amundsen

De aller fleste barn og unge i Norge er tilfredse med livet sitt. Men de sosiale forskjellene øker, viser ny internasjonal undersøkelse.

HØYT OPPE: De fleste barn og unge i Norge skårer høyt på livstilfredshet. Christian Tysse lever et godt liv i Bergen, ofte på hoppemadrass på Fysak Allaktivitetshus.

Hver uke er flere hundre barn og unge innom Fysak Allaktivitetshus på Slettebakken i nærheten av Bergen sentrum.

Det er en god plass å henge, sier Daria Gorin (15) og venninnen Karolina Awtuszevska (14). Jentene møter vennene her i helgene, mens guttene er her flere ganger i uken. Fysak er et moderne anlegg for barn og ungdom som ikke føler seg hjemme i den organiserte idretten. Det kommunale 25-millionersanlegget som åpnet i 2007, lokker med skateboard, inline, BMX, danse- og kampsportrom, klatre- og buldrevegg, sandbasseng og en lang liste andre tilbud.

Godt liv

Her har vi det helt fint. Vi har et godt liv, smiler Christian Tysse (16). Vennene Robbin Nilsen (17) og Andreas Ask (18) er enige. Også August Aasvær (11) inkluderes i gjengen i dag.

Sånn er det hele tiden, vi treffer nye folk hver gang vi er her, og aldersforskjell betyr ikke så mye når vi gjør aktiviteter sammen, sier Tysse.

Vennegjengen i Bergen gjør som de fleste barn og unge i Norge: De rapporterer om høy livstilfredshet. Dette kommer fram i en stor, internasjonal undersøkelse som blir publisert rundt påske, og som Tidsskriftet har fått se deler av.

Det er selvsagt en utfordring å måle livstilfredshet, sier psykologiprofessor Bente Wold ved Hemil-senteret i Bergen, som sammen med professor i helsefremmende arbeid Oddrun Samdal står bak den norske delen av undersøkelsen. Rapporten de nå fullfører, inkluderer også data om blant annet helseopplevelse, helseatferd, skoletrivsel, læringsmiljø og skoleprestasjoner.

Undersøkelsen kan brukes til å si noe om hvorfor elever dropper ut av videregående skole, sier Samdal.

For å måle livstilfredshet fikk elevene som deltok i undersøkelsen, utdelt et bilde av en stige med ti trinn. Elevene fikk denne instruksjonen:

Her er et bilde av en stige. Øverst på stigen (10) står for det best mulige livet for deg, og nederst på stigen (0) er det verst mulige livet for deg. Generelt sett, hvor synes du at du står på stigen nå for tiden? Sett kryss i den boksen som står ved siden av nummeret som best forteller hvor du står.

Sjette-, åttende- og tiendeklassinger i grunnskolen har svart, i tillegg til førsteklassinger på videregående.

Kjønnsforskjeller

Norge scorer høyt på livstilfredshet hos ungdom.

Barn og unge rapporterer at de har det bra. Over 80 prosent ligger på trinn seks og oppover, sier Wold.

Disse tallene har ikke endret seg stort siden forrige undersøkelse, som ble utført for fire år siden. For elleveåringene er det ingen kjønnsforskjeller. Men det er en signifikant nedgang i graden av livstilfredshet for jenter mellom elleve og femten år i nesten alle av de 43 landene som er med i undersøkelsen. Gutter mellom tretten og femten år rapporterer høy livstilfredshet oftere enn jenter. Fra de er elleve til de er femten år, faller jenters rapporterte livstilfredshet med ti prosent.

Det er jo ikke sikkert det er en reell forskjell på livstilfredshet blant jenter og gutter i den alderen, understreker Samdal, som mener det kan ha med jenters pubertetsutvikling å gjøre, kjønnsroller og at jenter er mer selvreflekterende og har større bevissthet om egen kropp.

Men forskning viser at gutter har en tendens til bedre selvoppfatning.

Større gap

Gutter i Nord- og Vest-Europa rapporterer høyere livstilfredshet enn gutter i Østog Sør-Europa.

Har penger noen betydning? Ikke for vennegjengen på Fysak.

Penger betyr null for oss. Vi har det godt uansett. Og vi trenger ikke mye penger for å være her, svarer alle. Dette står i kontrast til det barn og unge har svart i undersøkelsen. Også for fire år siden viste resultatene at høy livstilfredshet har sammenheng med høy velstand i familien. Dette gjelder for så godt som alle land, og det gjelder for både jenter og gutter.

Dette bør bekymre mange. Vi finner nå en økende sosial ulikhet. Jeg har aldri sett så klare forskjeller der det er tatt med spørsmål om høy eller lav sosioøkonomisk status, og jeg har holdt på med dette siden 1983, sier Wold. Hun mener dette illustrerer trenden i Nord-Europa med at gapet mellom rike og fattige øker, og at vi ser resultater av at integrering av nye folkegrupper ikke fungerer.

Med mange nye landsmenn kan det se ut til at vi ikke klarer å opprettholde den samme velferden, sier Wold.

For gutter fra sjetten til tiende klasse viser resultatet av undersøkelsen at en mindre andel av gruppen med lav sosioøkonomisk status skårer seks eller høyere, sammenlignet med de gruppene som har middels og høy sosioøkonomisk status (se figur 1). På første klasse i videregående skårer en større andel gutter med høy sosioøkonomisk status seks eller høyere på skalaen fra 0 til 10, sammenlignet med de to andre gruppene.

I sjette klasse skårer jenter med høy sosioøkonomisk status oftere høyt enn jenter med lav eller middels sosioøkonomisk status. For jenter i åttende og tiende klasse viser resultatet at andelen som skårer seks eller høyere på livstilfredshet, økte med sosioøkonomisk status.

Den største forskjellen fant vi hos jenter i videregående skole, opplyser Oddrun Samdal. Mens 81,82 prosent av jentene på videregående med middels og høy sosioøkonomisk status skårer seks eller høyere på livstilfredshet, er tallet kun 66 prosent for jentene med lav sosioøkonomisk status. I en oppfølgingsstudie har forskere funnet at inntekt har en viss betydning for menns livstilfredshet, mens utdanning har mindre å si. Dette gjelder menn mellom 23 og 30 år.

Tordner mot skolen

Vennegjengen på Fysak sier at skolen ikke har så mye å si for hvordan de har det. Vennene betyr alt.

Vi ser med en gang om noen i gjengen ikke har det bra, da er vi der for hverandre. Og vi holder kontakten på Facebook og Skype gjennom skoledagen, også i timene, forteller de eldste. Dermed bekrefter de funn i en doktoravhandling som viser at skoletrivsel har mindre å si for generell livstilfredshet.

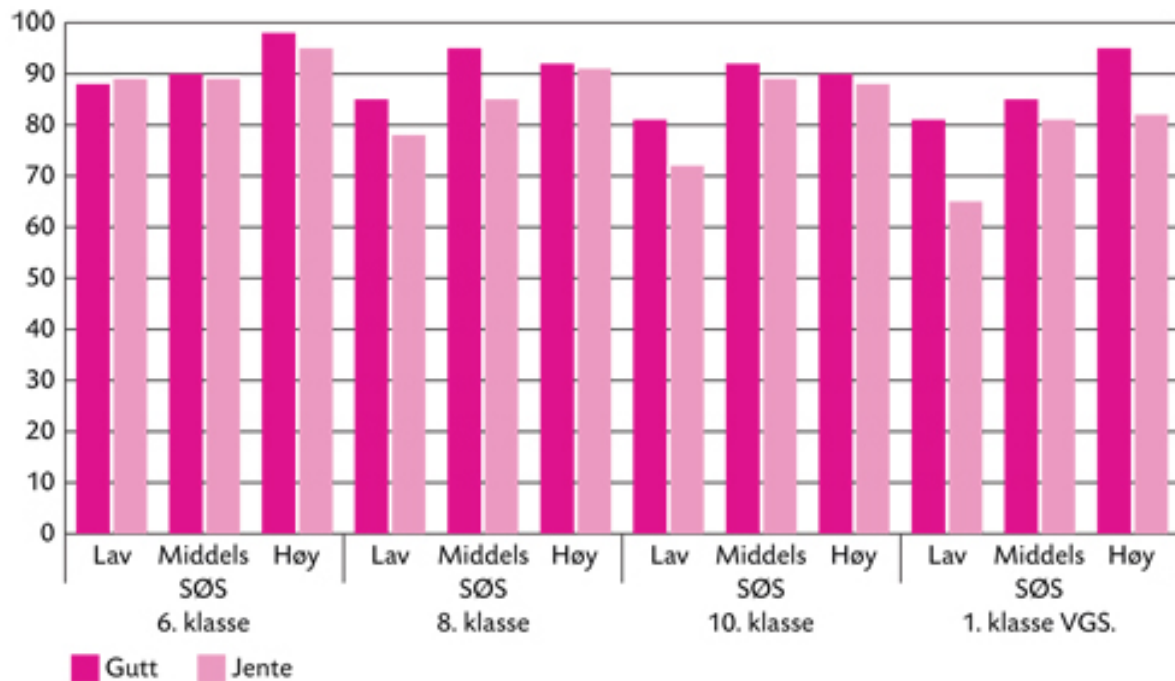
– Men hva med de som rapporterer at de ikke har det bra?

Ti prosent av barn og unge i Norge skårer lavt på livstilfredshet. Det er en liten, men viktig gruppe, sier Samdal, som sammen med Bente Wold har sittet i mange utvalg i direktoratene for helse og utdanning.

VENNER: Karolina Awtuszevska (øverst fra venstre), Robbin Nilsen, Christian Tysse, Daria Gorin, August Aasvær og Andreas Ask henger sammen på Fysak i Bergen.

De forteller at de har laget et utall rapporter med mange konkrete forslag til hvordan skolen kan legge til rette for økt trivsel. Til tross for at det nasjonalt nå er en satsing på utvikling av et godt miljø for læring og trivsel i skolen, ser de to forskerne at det er vanskelig for skolene å prioritere systematisk arbeid på feltet. Dette mener de er knyttet til to hovedfaktorer. For det første får ikke skolen tildelt tid og ressurser til å følge opp satsingen, men forventes å skulle prioritere innenfor allerede knappe ressurser. For det andre ber ikke myndighetene om regelmessige rapporter på hvordan skolene jobber for å innfri målsettingen, og dermed blir heller ikke arbeidet prioritert, mener de.

Figur 1: Prosentandel som skårer seks eller høyere på livstilfredshet (skala 0–10).

Norsk skole er i stor grad politisk ideologisk styrt, og korte valgperioder gjør det vanskelig å prioritere langsiktig satsing. Ofte settes det i verk enkelttiltak som en håper skal vise rask effekt uten å ha en forskningsbasert evaluering i bunn som dokumenterer at en kan vente effekt av programmet.

I videre satsing er det derfor viktig å bruke tid og ressurser på å utvikle og evaluere tiltak for å fremme trivsel og velvære og forebygge utvikling av psykiske helseplager, understreker Wold og Samdal, som oppfordrer politikere til å bli mindre opptatt av å dokumentere og framheve at de har satt i gang tiltak før et valg, og heller tenke mer langsiktig.

Lite ressurser

Forskerne mener at det generelt de siste årene har vært satset altfor lite ressurser på å opprettholde og videreutvikle kvalitet i skolen. Skolen pålegges stadig nye oppgaver uten å få tilført friske ressurser. Dermed blir det en utarming av skolens virksomhet som på sikt reduserer kvaliteten.

Vi ser nå konsekvenser av fysisk forfall som er så graverende at skoler må stenges.

Av konkrete tiltak er det kun ett tiltak som tilfredsstiller alle vitenskapelige krav til evaluering, mener Wold og Samdal, og det er mobbeprogrammet til Dan Olweus, som har vist dokumentert effekt. Da er det problematisk at det ikke satses systematisk på dette programmet og andre programmer som har dokumentert effekt, og at det i stedet prioriteres at skoler skal ha valgmuligheter, uten at det garanteres for at valget er verdt å bruke tid og ressurser på i skolen, mener de.

Forskerne mener skolen bør få mer ressurser for å gjøre den i stand til å innfri alle oppgaver og målsettinger som legges til skolen. Slik kan den bli en attraktiv arbeidsplass både for elever og lærere og dermed sikre kvalitet i tilbudet som gis.

Hva mener dere skolen bør satse på?

Brede, universelle tiltak for trivsel for alle. Lavterskeltilbud for å fange opp risikoutsatte barn tidlig.

De er bekymret over at lærere i svært liten grad får opplæring i hva de kan gjøre for å få et faglig stimulerende læringsmiljø ved å bruke kunnskap om hvordan elevenes psykososiale behov må dekkes.

IKKE IMPONERT: Skolen har gjort mye rart innenfor psykisk helse, mener professorene Oddrun Samdal (til venstre) og Bente Wold ved Hemil-senteret i Bergen.

Får støtte

Kunnskap om barn og unges psykiske helse er ikke godt nok ivaretatt i lærerutdanningen, mener John Torsvik, leder av Utdanningsforbundet i Hordaland.

Lærerne må øke kompetansen på dette vanskelige området, og det må involvere mer foreldresamarbeid og kunnskap om elevenes livsmiljø.

Forbundslederen kjenner ikke til tiltak om barn og unges psykiske helse som er evaluert vitenskapelig og som fungerer. Han mener det trengs mer forskning på feltet. På generelt grunnlag mener han at tiltakene ikke er gode nok.

Forbundet har krevd flere ressurser lenge for å fange opp barn og unge i risikozonen. Lærerne observerer, og kontaktlærer har et mer overordnet ansvar for å melde videre, men det trengs mer tid til å gjøre disse tingene. Ansatte i skolen har rett og slett for liten tid til stadig flere oppgaver, mener Torsvik, og legger til:

Det er en økning i antall barn og unge i Norge med psykiske vansker, og vi har ingen grunn til å tro at det er annerledes i Hordaland.

Dette inntrykket bekreftes også av Toril Økland, enhetsleder i Årstad bydel i Bergen. Hun har ansvar for de som jobber på helsestasjonen og i skolehelsetjenesten. Det er økt behov for lettere tilgjengelig psykisk helsehjelp, mener hun.

Vi har pedagogisk-psykologisk tjeneste (PPT) og kan henvise til barne- og ungdomspsykiatrisk poliklinikk (BUP), men dette er ikke tjenester som er lett tilgjengelige, og de krever også at foreldrene blir sterkere involvert.

Økland opplyser at psykologtjenesten for barn og unge i hennes bydel ikke fungerer godt nok. Det er for eksempel ikke et lett tilgjengelig psykologtilbud for barn mellom 6 og 16 år. Mest bekymret er hun for de elevene, spesielt jenter, som har en annen etnisk bakgrunn enn norsk, som ikke får psykologhjelp.

Det er et stort behov i forhold til disse elevene, sier Økland.

Det har ikke lyktes å få svar fra kunnskapsminister Kristin Halvorsen om tiltak i skolen for barn og unges psykiske helse før Tidsskriftet ble trykket.

FAKTA:
HEMIL-senteret i Bergen gjennomfører hvert fjerde år den norske delen av en helsevaneundersøkelse blant 11-, 13- og 15-åringer (HEVAS) i regi av Verdens helseorganisasjon. 43 land er med i undersøkelsen som blir offentliggjort rundt påske. Tidsskriftet har fått eksklusiv tilgang til noen resultater.